

**การศึกษาและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา
เพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณีในจังหวัดเชียงราย**
จิราพร มะโนวัง* และวาสนา เสภา

**The Study and Creation of Lanna Oblation
for Religious Ceremonies and Traditions in Chiang Rai**

Jiraporn Manowang* and Wasana Sepha

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย 57100
เลขที่ 80 หมู่ที่ 9 ถนนพหลโยธิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

Home Economics Program, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University
No. 80 Moo 9 Phaholyothin Road, Muang District, Chiang Rai 57100, Thailand

*Corresponding author. E-mail address: g.jiraporn1@gmail.com

Received: 7 July 2021; Revised: 28 September 2021; Accepted: 6 October 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาเพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณีในจังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดเวที เป็นเครื่องมือในการวิจัย เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้เรื่องเครื่องสักการะล้านนา จำนวน 10 คน พบว่า 1. ความเป็นมาของการใช้เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย เป็นเครื่องสักการะบูชาที่ประกอบในพิธีทางศาสนา วันสำคัญต่าง ๆ ของชาวจังหวัดเชียงราย เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์สักการะสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ่อขุนเม็งรายมหาราช พร้อมทั้งใช้ในงานมงคล ได้แก่ งานเบิกพระเนตร งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานสงกรานต์ของจังหวัดเชียงรายที่สืบทอดกันมา เครื่องสักการะล้านนา ประกอบด้วย 1) ต้นดอก 2) ต้นเทียน 3) ต้นผึ้ง 4) ต้นหมากเบ็ง 5) ต้นพลู นอกจากเครื่องสักการะทั้ง 5 ต้น ยังมีเทียนบูชาเป็นเครื่องสักการะนำมาจุดบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลกับตนเอง 2. การพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา จากวัสดุของสดที่หาได้ยากและไม่มีในบางฤดูกาล ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายออกแบบและพัฒนาต้นแบบสิ่งประดิษฐ์ที่มีความคงทน สวยงาม และเป็นเอกลักษณ์ล้านนา โดยใช้ไม้ไผ่สานเป็นภาชนะคล้ายพานมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 นิ้ว สูง 9 นิ้ว จำนวน 5 ใบ ต้นดอก พัฒนาใช้เส้นดอกสานเป็นกลีบดอกประกอบเป็นดอกบัว ต้นเทียน ใช้เทียน 3 เล่ม มัดรวมกันเป็น 1 ก้าน เสรทำด้วยกระดาษย่นสีแดงชุบเทียนให้แข็งตัว รวม 36 ก้าน รวมเทียน 108 เล่ม ต้นผึ้ง พัฒนาจากการแกะสลักพิมพ์ดอกให้มีขนาดเท่ากัน ประกอบกับเสรที่ทำจากกระดาษย่นสีแดงชุบเทียนให้แข็งตัว ต้นหมากเบ็ง ใช้ผ้าโพลีสเตอร์สีเขียวสานแทนใบมะพร้าว และต้นพลู ใช้ผ้าโพลีสเตอร์สีเขียวตัดเป็นใบพลูแทนใบสด ทั้ง 5 ต้น ตกแต่งด้วยอุบะและเฟืองล้อมดอกดอก ผลการวิจัยได้เครื่องสักการะล้านนาที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใช้งานแทนเครื่องสักการะล้านนาที่ประดิษฐ์จากวัสดุของสด ทั้งเพิ่มมูลค่าให้กับเครื่องสักการะล้านนา และสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสาน

คำสำคัญ: เครื่องสักการะล้านนา การสร้างสรรค์ ศาสนพิธี

Abstract

The research entitled “The Study and Creation of Lanna Oblation for Religious Ceremonies and Traditions in Chiang Rai” was a qualitative research. The research instruments used were in-depth interview, forum and participatory observation. The data were obtained from 10 of village sages, elders, and experts with knowledge of Lanna oblation used in various ceremonies. The result showed that: 1. The history of Lanna oblation has been used traditionally to worship the sacred things, paying respect to Somdet Phra Srinagarindra Boromarajajonani, and King Mangrai as well as “Berk Nate Ceremony” (the rite of putting the eyes into an image of Buddha), including Ordination ceremony, House warming ceremony, and Songkran ceremony in the north of Thailand. The Lanna oblation consisted of 1) Tondok 2) Tontien 3) Tonphueng 4) Makbeng 5) Tonplu. In addition, there was also auspicious candle lighting for good fortune, 2. Regarding to the development of Lanna oblation in Chiang Rai, the researchers, together with the target groups analyzed and found the guidelines to develop and create the Lanna oblation from rare and durable

materials. Besides, some materials could not be found in the season. Therefore, the researchers and the target groups designed and developed the Lanna oblation with beautiful and durable artifacts to maintain the identity of Lanna oblation prototype by using bamboo to weave a 10 inches in diameter and 9 inches tall container (a pedestal tray) for 5 sets. Tondok was developed by using the bamboo lines weaving as lotus flowers. Tontien was made by 3 candles tied together into 1 stem. The pollen was made of red crepe paper to harden the candles. There were totally 36 stems by 108 candles. Tonphueng was developed from carving flowers to be the same size together with stamens made of red crumpled paper to harden the candles. Makbeng was woven by green polyester instead of coconut leaves for 5 sets of them. They were also decorated as “U-ba” (garland) and “Fuang Som Doktork” (bamboo lines decorated as flowers). The result of the research was the creation of Lanna oblation instead of the Lanna oblation made from fresh materials. It could add value to the Lanna oblation and increase extra income for the Basketry Handicraft Group.

Keywords: Lanna Oblation, Creation, Religious Ceremony

บทนำ

เครื่องสักการะทั้งหลายเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเลื่อมใสศรัทธา ถือว่า เครื่องสักการะในพิธีกรรมต่างๆ ของคนล้านนาเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ทางศาสนา เป็นความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาตั้งแต่อดีต ทำให้ชาวล้านน่ายึดมั่นในครรลองที่ตรงของสังคมของชาวล้านนา (Kumboonrourng, 2018) ปัจจุบันชาวล้านนายังคงให้ความสำคัญกับประเพณีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตที่ยังคงเห็นผู้คนออกมาตักบาตรพระสงฆ์ในยามเช้า หรือถือสรง (ขันดอกไม้) ไปวัดในวันพระ วันปีใหม่เมือง (วันสงกรานต์) วันเข้าพรรษา-วันออกพรรษา ประเพณีเดือนยี่ (ประเพณีลอยกระทงแบบล้านนา) วันสำคัญต่างๆ มีการจัดเตรียมข้าวของสำหรับอาหาร ภาษาล้านนาจะเรียกว่า การแตงดา เพื่อนำไปถวายพระและอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งข้าวของต่างๆ ที่ชาวล้านนาจัดเตรียมไปทำบุญที่วัดนั้น ทุกคนจะตั้งใจประติดประต่อยเป็นอย่างดี เพราะเชื่อว่าสิ่งของที่นำไปทำบุญถวายพระนั้นต้องเป็นสิ่งที่ดี สะอาด บริสุทธิ์ จึงจะเป็นมงคลและเกิดอานิสงส์กับตนเองและครอบครัว (Nunti, 2015)

เครื่องสักการะเป็นศิลปะพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตในแต่ละชุมชน เป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผสมผสานความสัมพันธ์ของสภาพความเป็นอยู่ กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ด้วยกัน มีความแตกต่างที่สามารถแยกแยะออกได้เป็นสัญลักษณ์ของแต่ละเผ่าพันธุ์ ตามความเชื่อในท้องถิ่นของคนในการประดิษฐ์งานนั้น ๆ สำหรับเครื่องสักการะของล้านนา ชาวล้านนาถือว่าเป็นของสูง เพราะใช้ประกอบพิธีกรรมทั้งทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิต อาทิ งานดำหัว สู่ขวัญ ฯลฯ จึงต้องประดิษฐ์อย่างประณีต บรรจง แรงศรัทธาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่จะผลักดันให้เกิดงานศิลปกรรมเกี่ยวเนื่องกับเครื่องสักการะขึ้นมา ได้แก่ บายศรี หมากสุม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน และต้นผึ้ง (Kumboonrourng, 2018)

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่มีความคิดเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวโดยตลอด ส่งผลให้วัฒนธรรมไม่มีการหยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ดังนี้ (Change and Conservation of Thai Culture, n.d.) 1) การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ จากความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ 2) การยืมวัฒนธรรมอื่น หมายถึง การนำวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้ในระยะแรก 3) การแพร่กระจาย หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปยังสังคมอื่น โดยผ่านตัวแทนต่างๆ 4) การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นการรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติ การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในจุดที่เกิดความพอดีกัน

ศาสนพิธี เป็นพิธีทางศาสนาหรือแบบแผนแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาในทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนั้น การกระทำศาสนพิธีหรือพิธีกรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะต้องมีการแนะนำและให้ผู้ร่วมพิธีได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีต่างๆ ให้ถ่องแท้ตามหลักการทางพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อผู้ปฏิบัติจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามจุดมุ่งหมายในศาสนพิธีนั้นๆ เนื่องจากศาสนพิธีจัดเป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติที่มีการสืบสานกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การปฏิบัติศาสนพิธีจะต้องทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงามเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งประโยชน์ของศาสนพิธี ได้แก่ 1) เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น 2) เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา 3) ทำให้เกิดความรักความสามัคคีแสดงถึงความร่วมมือที่เกิดขึ้นในหมู่คณะ 4) เป็นสิ่งที่ให้พุทธศาสนิกชนเว้นจากการทำชั่ว ทำความดี มีจิตใจผ่องใส และ 5) สะท้อนความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจ ของผู้ประพฤติปฏิบัติ (Department of Religious Affairs, Ministry of Culture, 2018)

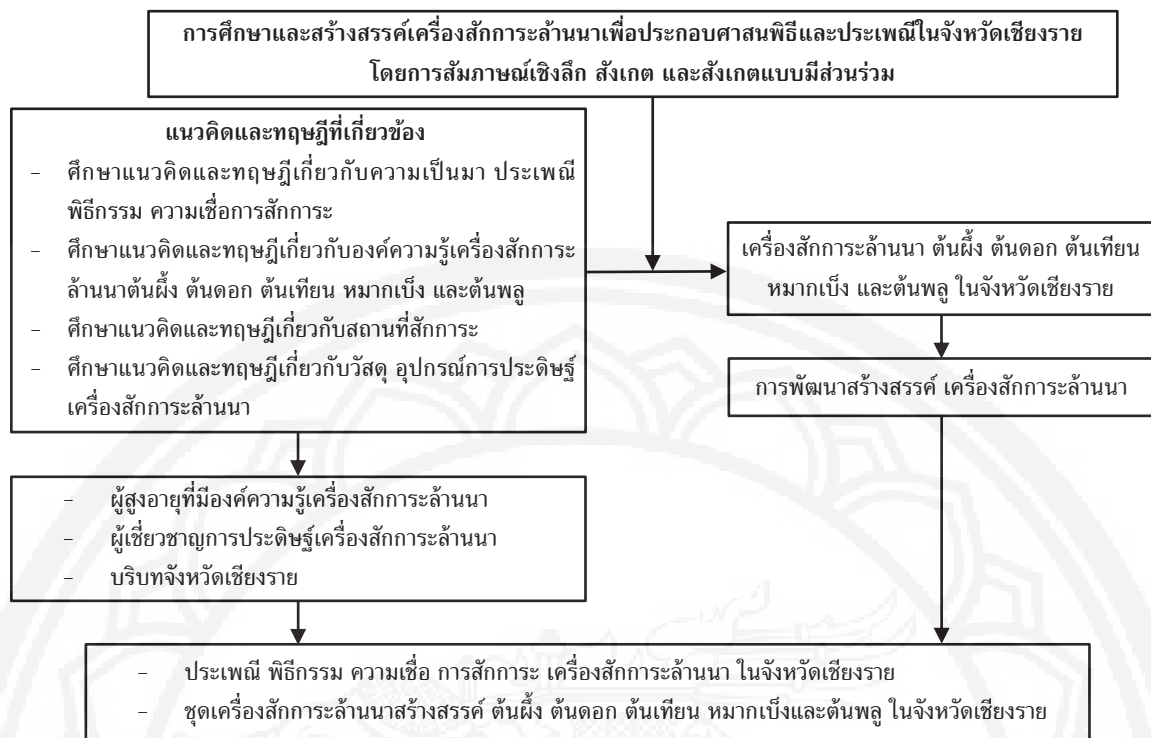
จังหวัดเชียงรายมีประเพณีและวัฒนธรรมมากมายซึ่งมีเครื่องสักการะเข้ามามีบทบาทอยู่เสมอในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ งานไหว้สาแม่ฟ้าหลวง งานพ่อขุนเม็งรายมหาราช งานขบวนประเพณีต่างๆ งานสงกรานต์ รวมถึงงานทางศาสนาและงานรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ระดับจังหวัด เป็นต้น คำว่า “ชุดสักการะไหว้สา” ประกอบด้วย ดอกไม้โบราณ ดอกผึ้ง ดอกบัว เทียน หมากรุก และพลู การที่จะแสดงคารวะผู้ที่เรานับถือต้องมีดอกไม้ และเทียนเสมอเป็นประเพณีส่วนหมากและพลูเป็นของขบเคี้ยวในชีวิตประจำวันของคนในอดีต ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญเครื่องสักการะล้านนาเพื่อสืบทอดประเพณี และอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมของล้านนาท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น โดยทำการศึกษาจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และการประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา ซึ่งเดิมเครื่องสักการะล้านนาประเภทนี้จะทำขึ้นจากวัสดุที่เรียกว่า “เครื่องสด” แต่ในความเป็นชิ้นงานที่ผลิตจากวัสดุสดใหม่นั้นมักจะมีอายุการใช้งานไม่ยาวนานมากนัก นอกจากนี้ การจะได้ชิ้นงานแต่ละครั้งต้องอาศัยช่วงเทศกาล หรือโอกาสที่มีการประกอบศาสนพิธี ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการประดิษฐ์สร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาทั้ง 5 ต้น เพื่อทดแทนวัสดุของสดที่หาได้ยากในบางฤดูกาล ให้ผลงานมีความทันสมัยกับยุคปัจจุบันในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม คงเอกลักษณ์ล้านนา สวยงาม คงทน และยังเป็นสิ่งประดิษฐ์ใช้งานแทนเครื่องสักการะล้านนาที่ประดิษฐ์จากวัสดุของสด ทั้งเพิ่มมูลค่าให้กับเครื่องสักการะล้านนา รวมถึงสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสานได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนาในการประกอบศาสนพิธีและประเพณี ในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา ในจังหวัดเชียงราย

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอพาน อำเภอเชียงแสน และอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนา (ต้นผึ้ง ต้นดอก ต้นเทียน หมากเบ็งและต้นพลู) เพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณีต่างๆ พร้อมทั้งศึกษาวัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอนการประดิษฐ์มาจากวัสดุที่เป็นของสด ในจังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งการออกแบบพัฒนาสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ เครื่องสักการะล้านนาต้นแบบมีความคงทน สวยงาม และเป็นเอกลักษณ์ล้านนารวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ เครื่องสักการะล้านนา มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญการประดิษฐ์ที่มีองค์ความรู้เครื่องสักการะล้านนาที่ใช้ในการประกอบพิธีต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย

2. กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้เครื่องสักการะล้านนาที่ใช้ในการประกอบพิธีต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 10 คน

3. วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายลักษณะแบบเจาะจง โดยคัดเลือกจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัย ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ที่มีความรู้เรื่องเครื่องสักการะล้านนาที่ใช้ในการประกอบพิธีต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย และผู้วิจัยร่วมกันหาแนวทางกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

4.1 กล้องถ่ายภาพนิ่ง สมุดบันทึก ปากกา เครื่องบันทึกเสียง

4.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย (เพศ อายุ ระดับการศึกษา)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อการสักการะ

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา

วิธีการสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับขั้น ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสัมภาษณ์ ให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความตรงของด้านเนื้อหา

3) นำผลคะแนนของผู้เชี่ยวชาญที่ให้มาหาค่า IOC พร้อมทั้งแก้ไขแบบสัมภาษณ์ และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์ของเครื่องมือ

4) ทดลองแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทำการทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 คน เพื่อทดสอบความเหมาะสมของความเข้าใจตรงกันในภาษาที่ใช้สื่อความหมายของเครื่องมือการวิจัย

4.3 การสังเกต เป็นการสังเกตกลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการทดลองสาธิตให้ผู้วิจัย เพื่อไม่ให้ข้อมูลผิดพลาด

4.4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปร่วมช่วยฝึกปฏิบัติการประดิษฐ์ซึ่งกลุ่มเป้าหมายจะถูกสัมภาษณ์พร้อมกับสอนให้กับผู้วิจัยได้ทดลองปฏิบัติ

4.5 การจัดเวทีสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเข้าไปพูดคุยเจาะลึก สนทนากันอย่างละเอียดในหัวข้อเฉพาะที่ต้องการเป็นการชวนคุย ผู้ตอบคำถามสามารถตอบเข้าใจคำถามได้ง่าย

4.6 การจัดเวทีวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาเครื่องสักการะล้านนา โดยมีกลุ่มเป้าหมายจากผู้สูงอายุผู้เชี่ยวชาญประดิษฐ์ ที่มีองค์ความรู้เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อการสักการะ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ดังรูปที่ 2

รูปที่ 2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

5.3 จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเป็นมา การใช้เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

5.4 จัดเวทีการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครื่องสักการะล้านนาเพื่อเป็นชุดเครื่องสักการะล้านนาสร้างสรรค์ต้นแบบ ดังรูปที่ 4 โดยเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มหัตถกรรมฝีมืองานจักสานตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย และจากผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญประดิษฐ์ ที่มีองค์ความรู้เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญทั้งด้านงานฝีมือเป็นผู้ประดิษฐ์ภาชนะเครื่องจักสานที่คล้ายพานเพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงานเครื่องสักการะล้านนา พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องสักการะล้านนาเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาได้เป็นอย่างดี และได้รับการยกย่องเป็นกลุ่มที่ได้รางวัลรองชนะเลิศการประกวดเครื่องสักการะล้านนาพร้อมสมัย ในกิจกรรมสืบสานงานศิลปล้านนาล้านนาละล้าละพัน จัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

รูปที่ 4 การวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา

6. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

7. คัดข้อมูลโดยการอบรมเครื่องสักการะล้านนาให้แก่ชุมชน และผู้สนใจทั่วไปในช่องทางระบบออนไลน์ <https://fb.watch/6UOKTiqr1/> เนื่องจากปัจจุบันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) มีการแพร่ระบาดไปทั่วประเทศ เพื่อเป็นการป้องกันตามมาตรการที่กำหนดไว้ของกระทรวงสาธารณสุข การจัดเวทีคัดข้อมูลให้กับชุมชนจึงเป็นการจัดในลักษณะการเผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ ดังรูปที่ 5 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของเครื่องสักการะล้านนาให้รุ่นหลังสืบทอดต่อไป

รูปที่ 5 การคัดข้อมูลเครื่องสักการะล้านนาให้แก่ชุมชนในระบบออนไลน์

ผลการศึกษา

จากการการศึกษาและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาเพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณีในจังหวัดเชียงราย มีผู้เข้าร่วมในการให้ข้อมูล จำนวน 10 คน โดยการจัดเวทีกลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย พบว่า

1. ความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนาในการประกอบศาสนพิธีและประเพณีในจังหวัดเชียงราย

กลุ่มเป้าหมายได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนา โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอพาน อำเภอเชียงแสน และอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า จังหวัดเชียงราย มีประเพณีและวัฒนธรรมมากมายซึ่งมีเครื่องสักการะเข้ามามีบทบาทอยู่เสมอในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานไหว้สาแม่ฟ้าหลวง งานพ่อขุนเม็งรายมหาราช งานขบวนประเพณีต่างๆ งานสงกรานต์ รวมถึงงานทางศาสนา และงานรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ระดับจังหวัด นับเป็นความโดดเด่นทางวัฒนธรรมที่ชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังถือเป็นระเบียบแบบแผนหรือขนบธรรมเนียมประเพณี มีความพิเศษที่แสดงความเคารพด้วยเครื่องสักการะอันแสดงถึง “ศรัทธา” ต่อบุคคลนั้นๆ อย่างสูงยิ่ง เครื่องสักการะล้านนาเป็นเครื่องสักการะบูชาของจังหวัดเชียงรายที่ใช้ในพิธีทางศาสนาสืบทอดกันมาในวันสำคัญต่างๆ ของชาวพุทธที่ขาดไม่ได้ นำไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงประกอบพิธีเบิกพระเนตร ดังรูปที่ 6 เป็นพิธีที่กระทำขึ้นหลังจากได้ทำการหล่อพระพุทธรูป และประดิษฐานไว้ในที่อันสมควรแล้ว ก่อนจะให้พุทธศาสนิกชนทำการกราบไหว้ นิยมนำมาประกอบพิธีเบิกพระเนตร เพื่อเป็นการประกาศให้ทราบว่าพระพุทธรูปนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์สมควรแก่การสักการบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป (Chaplaincy Division, Army Training Command, 2020)

รูปที่ 6 พิธีเบิกพระเนตร

เครื่องสักการะล้านนา ประกอบด้วย 1) ต้นดอก โดยนำดอกไม้ที่มีความหมายหรือสวยงาม มีกลิ่นหอมนำมาตกแต่ง ใส่พานจัดเป็นพุ่มให้สวยงาม 2) ต้นเทียน นำเทียนนวมัดรวมกันสามเล่มซึ่งมีความหมายพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ผูกกันสามเล่มเสร็จแล้วนำไปตกแต่งกับก้านมะพร้าวที่มีเกสรดอกไม้ จัดใส่พานหรือเสียบต้นกล้วยให้เป็นพุ่มที่สวยงามจำนวนเทียน 108 เล่ม เป็นที่มาของบทสวดสรภัญญะ บทอธิปิติ ที่หมายถึง เทียน จำนวน 56 เล่ม ถวายพระพุทธรูป จำนวน 38 เล่ม ถวายพระธรรม และจำนวน 14 เล่ม ถวายพระสงฆ์ 3) ต้นผึ้ง โดยนำมะละกอดิบมาแกะสลักเป็นกลีบดอกไม้เพื่อทำเป็นแม่พิมพ์นำไปชุบในขี้ผึ้งแผ่นที่ต้มละลายแล้วนำไปแกว่งในน้ำเย็นให้ดอกผึ้งหลุดออกจากพิมพ์ ประกอบเข้าดอกมีเกสรดอกไม้เข้าเป็นก้านดอกตกแต่งใส่ต้นกล้วยหรือใส่พานเป็นพุ่มให้สวยงาม 4) ต้นหมากเบ็ง เป็นลักษณะของการนำใบมะพร้าวมาสานเป็นลักษณะเหมือนเครื่องเทศจันทน์แปดกลีบพร้อมทั้งนำหมากสดที่เป็นลูกมาเสียบไว้ปลายของหมากเบ็งที่สานและจัดเป็นพุ่มใส่ต้นกล้วยหรือพานเป็นพุ่ม ผู้ที่มีองค์ความรู้กล่าวว่าต้นหมากเบ็งจะเป็นลักษณะของการสานที่มัดตรึงไว้ให้แน่นเปรียบเสมือนชาวล้านนาที่มีความยึดถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา 5) ต้นพลู เป็นลักษณะต้นที่นำไปพลูที่ผู้สูงอายุชอบนำมาเคี้ยวกับหมาก นำใบมะม่วงตกแต่งให้สวยงามจัดตกแต่งบนต้นกล้วยเป็นพุ่มเช่นกัน นอกจากเครื่องสักการะทั้ง 5 ต้นที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีเทียนบูชาที่เป็นเครื่องสักการะบูชาของชาวล้านนาที่นำมาจุดบูชาเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยเทียนสะเดาะเคราะห์ ใช้จุดบูชาเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นออกไปจากตนเอง เทียนสืบชะตา ใช้จุดบูชาเพื่อต่ออายุตนเอง ให้มีอายุยืนยาวและมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงไม่ป่วยไข้ เทียนรับโชค ใช้จุดบูชาเพื่อเป็นการเสริมดวงชะตาตามราศีทางด้านโชคลาภให้มีโชค มีลาภแก่ตนเอง ได้ขายที่ดิน ที่สวน ที่นา ที่บ้าน เป็นต้น และเครื่องสักการะอีกชุดหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือเครื่องสืบชะตา ใช้ประกอบพิธีเพื่อเป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความ

เจริญรุ่งเรืองสืบไป ชาวล้านนาภาคเหนือนิยมทำกันหลายโอกาส เช่น วันได้รับยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ เนื่องในวันเกิด หรือไปอยู่ที่ใหม่บางครั้งเกิดเจ็บป่วย หมอ (หมออุ) เมื่อหายทักว่าชะตาไม่ดีชะตาขาดควรทำพิธีสะเดาะเคราะห์ และสืบชะตาต่ออายุจะทำให้คลาดแคล้วต่อโรคภัยและอยู่ด้วยความสวัสดิ์ต่อไป

2. การพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย

การประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา ซึ่งเดิมเครื่องสักการะล้านนาประเภทนี้จะทำขึ้นจากวัสดุที่เรียกว่า “เครื่องสด” แต่ในความเป็นชิ้นงานที่ผลิตจากวัสดุสดใหม่นั้นมักจะมีอายุการใช้งานไม่ยาวนานมากนัก นอกจากนี้การจะได้ชิ้นงานแต่ละครั้งต้องอาศัยช่วงเทศกาล หรือโอกาสที่มีการประกอบศาสนพิธี

รูปที่ 7 ชุดเครื่องสักการะล้านนาประดิษฐ์จากวัสดุของสด

จากการศึกษาเครื่องสักการะล้านนาดังกล่าว ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเชียงรายร่วมกันวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาทั้ง 5 ต้น เป็นชุดต้นแบบและให้ชิ้นงานมีความคงทน สวยงาม สิ่งประดิษฐ์ใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นเพื่อทดแทนของสดที่หาได้ยากในบางฤดูกาล และเป็นภูมิปัญญาที่ยังคงเอกลักษณ์ล้านนา นอกจากนี้เป็นเครื่องสักการะต้นแบบแล้วยังส่งเสริมให้กลุ่มงานหัตถกรรมจักสานมีรายได้เสริมจากการนำไม้ไผ่มาประดิษฐ์ได้แก่ การนำไม้ไผ่มาสานเป็นลวดลายให้เกิดเป็นภาชนะที่เรียกว่า พานไม้ไผ่ ดังรูปที่ 8 เพื่อนำมารองรับหรือเป็นฐาน ตกแต่งเครื่องสักการะล้านนาแต่ละชุด พร้อมทั้งนำเส้นตอกมาสานเป็นล้อมดอกตอก ดังรูปที่ 9 “ล้อม” คำนี้หมายถึง การเสริมเติมแต่ง พอจับคำมารวมๆ กันเป็น “ล้อมดอกตอก” จึงมีความหมายได้ว่าการนำดอกไม้ที่สร้างสรรค์จากดอกไม้ไผ่มาประกอบตกแต่งให้สวยงามยิ่งขึ้น และนำมาร้อยตกแต่งเป็นอุบะชาเดียว ดังรูปที่ 10 เพื่อใช้ในการประดับพานเครื่องสักการะล้านนาให้มีความสวยงาม

รูปที่ 8 พานไม้ไผ่

รูปที่ 9 ล้อมดอกตอก

รูปที่ 10 อุบะชาเดียว

ผลการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา ในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเครื่องสักการะล้านนาในอดีต และพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาปัจจุบัน การสร้างสรรค์งานล้านนาเป็นหนึ่งผลงานที่นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาล้านนามาต่อยอดให้เกิดมูลค่ามีงานศิลปะทั้งงดงาม สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างร่วมสมัยทุกๆ มิติในยุคโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง สามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลงานล้านนาได้อย่างสร้างสรรค์ การ

นำความงดงามของศิลปวัฒนธรรมล้านนามาพัฒนาให้เกิดความรุ่งเรืองด้วยหลากหลายแนวทาง ถือว่าช่วยสานต่อความเป็นล้านนาได้อย่างงดงาม โดยมีความแตกต่างจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

เครื่องสักการะล้านนาในอดีต

1. ต้นผึ้ง ใช้ขี้ผึ้งแผ่นใส่หม้อต้มละลายด้วยความร้อน นำพิมพ์มะละกอมารูปเป็นดอกไม้ตามพิมพ์ที่แกะสลักนำมาเข้ากันเป็นดอกผึ้ง เมื่อนำมาใช้งาน อายุการใช้งานอยู่ได้ไม่นาน และแตกหักได้ง่าย
2. ต้นดอก ใช้ดอกไม้สดที่มีความหอม สด สวยงาม นำมาจัดตกแต่งใส่ภาชนะต้นกล้วยอยู่ได้ไม่นาน เหี่ยวเฉาได้ง่าย
3. ต้นเทียน ใช้เทียนบูชาเล่มเล็กจำนวน 3 เล่มมาผูกติดกัน นำมาประกอบเป็นก้านโดยตกแต่งเกสรด้วยดอกไม้สด คือ ดอกบานไม่รู้โรย
4. หมากเบ็ง เป็นการนำใบมะพร้าวมาสานลักษณะเป็นแฉกเหมือนจันแปดกลีบ และนำมาตกแต่งเป็นก้านดอกด้วยหมากดิบที่เป็นลูก ด้วยวัสดุที่เป็นของสดจึงทำให้เหี่ยวเฉา
5. ต้นพลู ใช้ใบพลูจากต้นสด ๆ นำมาจับจีบเป็นรูปโบว์ และม้วนเป็นกรวย ประกอบร้อยเป็นเส้น ตกแต่งโครงสร้างของต้นกล้วย ด้วยวัสดุที่เป็นของสดจึงทำให้ชิ้นงานมีอายุการใช้งานไม่นาน

การสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาในปัจจุบัน

1. ต้นผึ้ง ใช้ขี้ผึ้งแผ่นใส่หม้อต้มละลายด้วยความร้อนผสมด้วยกาวลาเท็กซ์ นำพิมพ์ซึ่งแกะสลักจากแคโรท มาชุบเป็นดอกไม้ตามกลีบที่แกะสลัก นำมาเข้ากันเป็นดอกผึ้ง เมื่อนำมาใช้งาน อายุการใช้งานอยู่ได้นาน ไม่แตกหัก มีความเหนียว และเมื่อรูปทรงไม่สวยงามสามารถใช้มือบีบตกแต่งให้รูปทรงสวยงามได้
2. ต้นดอก นำเส้นดอกไม้ฝามาสานเป็นกลีบดอกไม้ พร้อมนำแต่ละกลีบมาเข้าดอก จัดตกแต่งกลีบให้สวยงามเป็นดอกไม้ 1 ดอก อยู่ได้นาน สวยงาม และเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ทันสมัยแต่ยังคงความเอกลักษณ์ความเป็นล้านนา
3. ต้นเทียน ใช้เทียนบูชาเล่มเล็กจำนวน 3 เล่มมาผูกติดกัน ประกอบเป็นก้านโดยตกแต่งเกสรด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ หรือเกสรประดิษฐ์จากกระดาษย่นนำไปชุบเทียนขี้ผึ้งที่ละลาย ผึ่งให้แห้ง สามารถอยู่ได้นาน และสีของเกสรยังคงสดเหมือนเดิม
4. หมากเบ็ง นำผ้าโพลีเอสเตอร์หรือโพลีเอสเตอร์เคลือบแข็ง สีเขียว ดังรูปที่ 11 ซึ่งเป็นผ้าที่มีความทนต่อแสงแดด เก็บไว้นานมอด แมลง และเชื้อราก็ไม่ทำอันตราย (Ruedee, n.d.) ความสวยงาม ทนทานอยู่ได้นาน มีความยืดหยุ่น ไม่ยับง่าย สามารถคงรูปทรงได้เป็นอย่างดี ไม่ละลายได้ง่าย น้ำหนักเบา นำมาตัดเป็นเส้นแล้วสานลักษณะเป็นแฉกเหมือนจันแปดกลีบ แล้วนำมาตกแต่งเป็นก้านดอกตกแต่งด้วยหมากแห้งที่ผ่าซีก จัดตกแต่งลงภาชนะพานไม้ไผ่ให้ดูสัดส่วน รูปทรงที่สวยงาม
5. ต้นพลู นำผ้าโพลีเอสเตอร์หรือโพลีเอสเตอร์เคลือบแข็ง สีเขียว ซึ่งเป็นผ้าที่มีความทนต่อแสงแดด เก็บไว้นานมอด แมลง และเชื้อราก็ไม่ทำอันตราย (Ruedee, n.d.) ความสวยงาม ทนทานอยู่ได้นาน มีความยืดหยุ่น ไม่ยับง่าย สามารถคงรูปทรงได้เป็นอย่างดี ไม่ละลายได้ง่าย น้ำหนักเบา นำมาตัดเลียนแบบเหมือนกับใบพลู พร้อมทั้งจับจีบเป็นรูปโบว์ และม้วนเป็นกรวย ประกอบตกแต่งร้อยเป็นเส้นใส่ลงภาชนะพานไม้ไผ่ให้ดูสัดส่วน รูปทรงที่สวยงาม

ในแต่ละต้นของเครื่องสักการะล้านนาไปจัดลงภาชนะพานไม้ไผ่ให้ดูสัดส่วน รูปทรง ช่วงจังหวะ ความสมดุลตามหลักศิลปะในการจัดตกแต่ง พร้อมทั้งตกแต่งขอบพานด้วยอุบะไทยทรงเครื่องที่ประดิษฐ์จากดอกไม้ฝาด ดังรูปที่ 12 เพิ่มเติมเฟือง ดังรูปที่ 13 ที่ร้อยเป็นเส้นด้วยส้อมดอกตอกผสมกับลูกปัดไม้ ปิดรอยต่อด้วยดอกไม้ฝาด ส่วนยอดปลายของเครื่องสักการะล้านนาแต่ละชุดตกแต่งยอดด้วยตุ้มที่ประดิษฐ์มาจากส้อมดอกตอก ดังรูปที่ 14 เพื่อเพิ่มความสวยงามและความสวยงามของความเป็นล้านนา

รูปที่ 11 ผ้าโพลีเอสเตอร์หรือโพลีออยเคลือบแข็ง สีเขียว

รูปที่ 12 อูบะไทยทรงเครื่องจากดอกไม้นี้

รูปที่ 13 เฟือง

รูปที่ 14 ตุ่มจากส้อมดอกตอก

รูปที่ 15 ชุดเครื่องสักการะล้านนาสร้างสรรค์ ต้นผึ้ง ต้นดอก ต้นเทียน หมากเบ็งและต้นพลู

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำเสนอการอภิปรายในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการศึกษาและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาเพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณี ในจังหวัดเชียงราย ดังนี้

1. ความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนา ในการประกอบศาสนพิธี ในจังหวัดเชียงราย พบว่า เครื่องสักการะล้านนาที่ใช้ประกอบในพิธีทางศาสนา วันสำคัญต่าง ๆ ชาวจังหวัดเชียงรายมีความเชื่อศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นำไปประกอบสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สักการะสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ่อขุนเม็งรายมหาราช และใช้ในงานมงคล ได้แก่ งานเบิกพระเนตร งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานสงกรานต์ของจังหวัดเชียงราย ที่สืบทอดกันมา ซึ่งประกอบด้วย 1) ต้นดอก 2) ต้นเทียน 3) ต้นผึ้ง 4) ต้นหมากเบ็ง 5) ต้นพลู นอกจากเครื่องสักการะทั้ง 5 ต้น ยังมีเทียนบูชาเป็นเครื่องสักการะนำมาจุดบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว สอดคล้องกับ Sasom (2019) ศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา วิจัยครั้งนี้ใช้วิธีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากแหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของการจัดทำเครื่องสักการะ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนาของ

ล้านนา ผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะที่ใช้ในการสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา คือ 8 จังหวัดของภาคเหนือตอนบน พบว่า เครื่องสักการะล้านนาเข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย ด้วยประชาชนในล้านนามีเชื่อความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแสดงถึงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกัน โดยมีดอกไม้มะลิ เทียน รูป หมากรุ้ม พลุห่ม หมากรั้ง ต้นผึ้ง พุ่มดอก สวดดอก ต้นเทียน บางพื้นที่ มีเครื่องสถิตภัณฑ์ และตุ๊กตาวัว หรือดาวเรือง และสอดคล้องกับ Varundee (2014) ศึกษาความเชื่อเรื่องขันหมากเบ็งในวัฒนธรรมชาวอีสาน กรณีศึกษาอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย วัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของขันหมากเบ็งในวัฒนธรรมชาวอีสาน โดยใช้กรณีศึกษาชาวอีสานอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 2) เพื่อศึกษาหลักความเชื่อ แนวคิดและทฤษฎีภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการที่เป็น ขั้นตอนในการประดิษฐ์ขันหมากเบ็งเพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของขันหมากเบ็งนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด ไม่ปรากฏชื่อผู้ริเริ่มออกแบบการประดิษฐ์ขันหมากเบ็ง แต่ได้พบว่ามีแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานในการประดิษฐ์ขันหมากเบ็งด้วยความเชื่อและความเคารพศรัทธาของคนในอดีต ที่เห็นความสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา มีความเคารพศรัทธาในตัวบุคคลผู้มีพระคุณ คือ บิดา มารดา ครู อาจารย์

2. การพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา ในจังหวัดเชียงราย จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเครื่องสักการะล้านนา ดังกล่าว ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเชียงรายร่วมกันวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาทั้ง 5 ต้น เพื่อเป็นชุดต้นแบบโดยออกแบบให้ผลงานมีความทันสมัยกับยุคปัจจุบันในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและคงเอกลักษณ์ล้านนา รูปทรง ขนาดเฉพาะเหมาะสม ลวดลายสวยงาม คงทน สามารถนำไปสักการะประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ รวมถึงเป็นการส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้ให้แก่กลุ่มจักสาน สอดคล้องกับ Tekhanmag & Thampramaun (2020) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบ้านปากคลองบางกระพี้เพียง ตำบลหัวฝ้าย อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีแนวคิดสำคัญ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบลวดลายและสีสันทันสมัยให้มีความหลากหลาย มีประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างจากเดิม และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์และเหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบ้านปากคลองบางกระพี้เพียงสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมของภาคกลางให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอยที่ใช้ได้จริง และเป็นงานศิลปะที่ได้รับการออกแบบโดยการประยุกต์ศิลปะไทยเข้าไปในผลิตภัณฑ์ จนมีรูปแบบ รูปทรง ขนาด ลวดลายและสีสันทันสมัย

การศึกษาและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาเพื่อประกอบศาสนพิธีและประเพณี ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยที่ระบุขอบเขตเฉพาะพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอพาน อำเภอเชียงแสน และอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ศึกษาในกลุ่มเป้าหมาย 10 คน เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านระยะเวลา และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ถึงแม้จะศึกษาข้อมูลเฉพาะในขอบเขตที่กำหนดแต่ก็สามารถทำให้ข้อมูลผลการวิจัยได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่วางไว้ และสามารถสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาที่ใช้แทนวัสดุที่ทำจากของสด รวมถึงการส่งเสริมอาชีพให้แก่กลุ่มหัตถกรรมมีรายได้ พร้อมทั้งนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการบูรณาการการเรียนการสอนในหลักสูตรสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา และเผยแพร่แก่วงวิชาการล้านนา ผู้สนใจทั่วไปได้

สรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ความเป็นมาการใช้เครื่องสักการะล้านนา ชาวจังหวัดเชียงรายมีพิธีทางศาสนาและประเพณีในวันสำคัญต่างๆ ของชาวพุทธที่ขาดไม่ได้ โดยนำเครื่องสักการะล้านนาประกอบด้วย 1) ต้นดอก 2) ต้นเทียน 3) ต้นผึ้ง 4) ต้นหมากเบ็ง 5) ต้นพลุ เพื่อประกอบสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สักการะสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ่อขุนเม็งรายมหาราช

พร้อมทั้งนำไปประกอบพิธีเบิกพระเนตร งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานสงกรานต์ปีใหม่ของภาคเหนือ นอกจากนี้เครื่องสักการะทั้ง 5 ต้น ที่กล่าวมาแล้วนั้น มีเทียนบูชาที่ถือว่าเป็นเครื่องสักการะที่นำมาจุดบูชาเป็นสิริมงคลกับตนเอง ได้แก่ เทียนสะเดาะเคราะห์ เทียนสืบชะตา และเทียนรับโชค

2. การพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนา ในจังหวัดเชียงราย การพัฒนาสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาทั้ง 5 ต้น ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกันวิเคราะห์แนวทางสร้างสรรค์ผลงานจากวัสดุของสดที่หาได้ยากและไม่มีในบางฤดูกาล ประดิษฐ์ให้มีความคงทน สวยงาม วัสดุหาง่ายในท้องถิ่น คงเอกลักษณ์ล้านนา และเป็นชุดต้นแบบส่วนฐานรองรับนำไม้ไผ่มาสานเป็นลวดลายให้เกิดเป็นภาชนะที่เรียกว่าพานไม้ไผ่ เพื่อเป็นฐานตกแต่งเครื่องสักการะล้านนาทั้ง 5 ต้น พร้อมทั้งนำเส้นตอกมาสานล้อมตอกตอกเป็นการสร้างสรรค์จากตอกไม้ไผ่มาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ นำมาร้อยตกแต่งเป็นอุบะ เฟือง เพื่อใช้ตกแต่งพานเครื่องสักการะล้านนาให้สวยงาม เป็นสิ่งประดิษฐ์ใช้งานแทนเครื่องสักการะล้านนาที่ประดิษฐ์จากวัสดุของสด ทั้งเพิ่มมูลค่าให้กับเครื่องสักการะล้านนา และสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสานได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำผลงานสร้างสรรค์เครื่องสักการะล้านนาที่ได้ไปเผยแพร่เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมความเป็นล้านนา
2. ผู้สนใจด้านงานเครื่องสักการะล้านนาสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ผลงานเครื่องสักการะล้านนาเพื่อเป็นการสร้างอาชีพเสริมได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวัสดุที่ทำจากวัสดุอื่น ๆ ที่สามารถนำมาประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนาเพื่อใช้ร่วมกันได้ สามารถเป็นการทดแทนวัสดุที่จะหมดไป
2. ควรมีการศึกษารูปแบบเครื่องสักการะล้านนาที่ใช้ศาสนพิธีให้มากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบโดยนำวัสดุในท้องถิ่นมาผสมผสานเพื่อให้เกิดชิ้นงานที่สามารถใช้ประกอบพิธีต่าง ๆ ได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย และสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปบรรจุเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้ในการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนาได้
2. สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการบูรณาการการเรียนการสอนในหลักสูตรสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาการประดิษฐ์ดอกไม้ล้านนา

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความอนุเคราะห์ ความกรุณาเป็นอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์มาลี หมวกกุล ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่กรุณาพิจารณาเค้าโครงวิจัย ให้คำแนะนำปรึกษา และติดตามการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา และผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายที่ให้การสนับสนุนงบประมาณทุนอุดหนุนสัญญาเลขที่ B26408017 ในการทำวิจัยในครั้งนี้ รวมถึงขอขอบคุณผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้เครื่องสักการะล้านนา ในจังหวัดเชียงรายที่ให้ข้อมูลภูมิปัญญาเครื่องสักการะล้านนาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี

References

Change and Conservation of Thai Culture. (n.d.). Retrieved from http://119.46.166.126/self_all/selfaccess10/m4/social4_1/lesson2/lesson2_2.php

Chaplaincy Division, Army Training Command. (2020, November 18). *Manual of Ordinances: Opening Ceremony*. Retrieved from <https://www.thaichaplain.com/CONTENT445.html>

Department of Religious Affairs, Ministry of Culture. (2018). *Religious Ceremony and Thai Manners* (3rd ed.). Bangkok: Department of Religious Affairs. Retrieved from <https://library.coj.go.th/en/book/462083/book-462083.html>

Kumboonroung, J. (2018). Ritual Utensils...of Lanna People. *Chiang Mai News*. Retrieved from <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/664587>

Nunti, P. (2015, March 20). *Lanna Worship Equipment, Faith that Never Changes*. Retrieved from <https://www.facebook.com/phanomkorn.nun/posts/807979255948850/>

Ruedee. (n.d.). *History of Polyester Fiber*. Retrieved from <https://www.ruedee.com/th/fabric/polyester/>

Sasom, T. (2019). The Study on the Buddha Oblation of Lanna. *Journal of Graduate Studies Review Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus*, 5(1), 87–106. Retrieved from <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/JGMP/article/view/3471>

Tekhanmag, K., & Thampramaun, P. (2020). Wickers Product Development to the Creative Economy of Ban Pakklongbangkapieng, Huaphai Sub-district, Muang District, Singburi Province. *NRRU Community Research Journal*, 14(2), 44–56. Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NRRU/article/view/240122>

Varundee, K. (2014). *The Belief of Khan Markbeng in Esarn's Culture: A Case Study of Nongkhai District, Nongkhai Province* (Research report). Nongkhai: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus. Retrieved from <http://www.mcuir.com/xmlui/handle/123456789/58>